

Oponentský posudek

Ondřej Kolář, *Nesmrtelnost a mezistav duše v současné eschatologii v německé jazykové oblasti*. Disertační práce v oboru systematické teologie (dogmatiky), předložená katedře systematické teologie Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2006. 246 s.

Práce obsahuje úvod, 5 zásadních statí a závěr, dále seznam zkratk a bibliografii, která čítá 178 položek. V metodologickém úvodu autor zdůvodňuje, proč se badatelsky omezil na německou jazykovou oblast a podává stručný nástin sledované problematiky. V druhé kapitole (Kontext: protestantská kritika myšlenky nesmrtnosti v první polovině 20. století) se autor zabývá klasickými přístupy katolické a protestantské eschatologie, otázkou naděje na pozadí protestantské (luterské) soteriologie, tzv. „bipolární eschatologií“ a antropologickými komponentami této problematiky. Ve třetí kapitole (Vzkříšení ve smrti. Reflexe a kritika jednoho eschatologického modelu) se zevrubně zabývá genezí a hlavními koncepty jednoho novodobého katolického modelu eschatologické naděje, včetně diskuse, kterou vyvolal. Ve čtvrté kapitole (Člověk mezi smrtí a vzkříšením: Problémové okruhy) se věnuje katolické rozpravě o tzv. „mezistavu“, vztahu Ježíšova vzkříšení a křesťanské naděje, problematice času a otázce lidské „duše“ tváří v tvář lidské smrtelnosti. V páté kapitole (Očistec jako pokus o soteriologickou kvalifikaci mezistavu) nás uvádí do soteriologických aspektů tradičně ekumenicky citlivého katolické eschatologie, seznamuje s pluralitou protestantských pohledů a dotýká problematiky přímlyv za mrtvé a komunikace s nimi. V šesté kapitole (Nesmrtelná duše a mezistav v současné protestantské eschatologii) nastiňuje možnosti dialogu mezi protestanty a katolíky zejména poukazem na posuny protestantského chápání nesmrtnosti. V závěrečné kapitole provádí bilanci stěžejních otázek sledované problematiky, pokouší se o základní schéma rozdílů katolického a protestantského pohledu s nástinem možností ekumenického sblížení a připojuje pastoračně-teologické poznámky.

Cílem práce je uvést do rozhovoru teology různých tradic německé jazykové oblasti, a to s cítem pro v eschatologiích často přehlíženou odlišnost těchto tradic a odchylných názorových pozic uvnitř jich samých. Autor se proto pokouší i odhalovat a vyvracet existující desinterpretace a předsudky a bez laciné harmonizace upozornit na mnohé (někdy i překvapivé) konvergence, k nimž v poslední době dochází. Tento svůj příspěvek k ekumenické teologii pojímá i existenciálně, protože je přesvědčen, že tváří v tvář smrti potřebujeme více naděje, než ji skýtá tradiční (většinová) protestantská eschatologie. Před křesťanským myšlením tak dnes podle autora stojí především zásadní úkol vydat počet ze svého mluvení o duši.

Základní tezí práce je, že důsledně hamartiologické zhodnocení lidské naděje ve smrti, spolu s domyšlením vztahu „duše“ a těla a osobní (subjektivní) naděje s nadějí na vykoupení celého stvoření na konci dějin skýtá dobrou perspektivu ekumenického sblížení katolické a protestantské (zejména luterské) eschatologie. Nesmrtelnost duše je třeba chápat jako posmrtné zachování dialogického vztahu mezi Bohem a lidským subjektem, jehož cílem je věčný život (smrt přežívá jen to, co je nesené tímto nezničitelným vztahem; nic není nesmrtelné samo o sobě) a vzkříšení k soudu nesmí (a vzhledem k pojetí mezistavu jako zachování onoho vztahu už nemusí) být chápáno jako zcela diskontinuitní událost, jako stvoření ex nihilo – toliko z boží paměti.

Kolářova práce je velmi přehledná, své téma probírá – v naznačeném omezeném kontextu – zcela bezezbytku, s dokonalou znalostí celé problematiky a všech jejích aspektů. Nepřináší přitom pouze zasvěcený přehled postojů a debat, ale soustavně jej komentuje vlastními

kritickými postřehy, vždy s pečlivým výčtem slabých i ekumenicky slibných míst jednotlivých názorů či myšlenkových orientací.

Formálně lze práci vytknout jen málo. Její struktura má v daném programovém vymezení svou logiku. To vymezení na danou jazykovou oblast (tedy i s vyloučením pravoslaví) ovšem znamená, že badatelský přínos nemůže být jiný než dílčí, a to i v tom smyslu, že příští badatel o daném tématu nemůže na Koláře jen navazovat (leč by sám hodlal v tomto omezeném přínosu pokračovat), protože musí zohlednit i ostatní scénu. Kolář mu to neusnadňuje ani tím, že by ten ostatní terén aspoň stručně bibliograficky zmapoval – třeba v nějaké poznámce pod čarou.

Věcně lze mít pár kritických připomínek z toho titulu, že ačkoliv jde o práci z dogmatiky, jejímž rámcem a obsahem je křesťanské vyznání reagující na biblické svědectví, svým tématem toto vyznání už přesahuje a ocitá se ve spekulativní sféře. Ocitá se zde sice legitimně, ale těžko si tu vystačí jen s čistě biblickou metaforikou – bez pokusu o křesťanské věrouce přiměřenou metafyziku, která by snesla filosofickou kritiku a byla otevřená poznatkům z jiných oblastí lidského bádání o skutečnosti jako takové. Kolář si to uvědomuje, když říká, že „pokud posmrtnou existenci člověka blíže „ontologicky“ nevymežíme (s plným vědomím neadekvátnosti všech našich výpovědí), vystavujeme se nebezpečí, že místo abychom zdůraznili velikost Božího oživujícího činu, dáme prostor představám, jimž jsme se původně chtěli vyhnout“ (175). Metafyzické zajištění však jeho kritické postřehy na adresu jiných nemají (nebo není zřetelné), a tak nevíme, co míní, když v souvislosti s ontologickou problematikou užívá doxologický jazyk Bible a mluví o „Boží věčnosti“ nebo antropomorfně o „Boží mysli“. To se týká jak jeho kritických šlehů na adresu zastánců „paralelity osobního a univerzálního dovršení“, tak jeho výpadům proti hlasatelům „celostní smrti“. Jaké chápání transcendentní reality si máme např. představit za tvrzením, že (Greshakovo) „chápání Božího vítězství nad zlem a odcizením je vlastně přitakáním nekonečnému (protože reálně nikdy neukončenému!) a namnoze nesmyslnému utrpení miliard lidí“ (42)? Jaké chápání „božího času“ opravňuje tvrzení, že v Lohfinkův eschatologický model je tak inkoherentním že v něm „jsou dějiny vykoupěny ještě „dříve“, než vůbec začaly“ nakonec je v něm „zpochybněn i význam Kristova dějinného působení samotného,“ (58). Je možné, že jsou to soudy oprávněné, ale chybí nám pozadí, na kterém mohli nahlédnout, že určitá tvrzení o nesouměřitelnosti božího a lidského času jsou opravdu protimluvem, protože i z perspektivy „Boží věčnosti“ jeho stvoření „stále sténá a bojuje“ (114), přestože Bůh je pořád oním transcendentním základem světa, dotýkajícím se „simultánně všech dějinně-časových okamžiků“ (200). Jaké pojetí „Boží věčnosti“ opravňuje tvrzení, že představa zastánců „celostní smrti“ o uchování lidského života v ní je jen „postulátem“ (197), neboť se jedná o teorii, podle níž „je vlastně nakonec lhostejné, jak daný člověk žil“ neboť beztak musí zcela zahynout a poté být vzkříšen „ex nihilo“ (163), takže na soud přijde jen jeho „identický duplikát“ (197), ale nikoliv on sám? Odkud víme, že neexistuje-li „mezistav“, v němž nebožtík zůstává v rozhovoru s Bohem (68) a kde je – uchován ve své konečnosti a omezenost (223) – stále „na cestě“ k Božímu království (222), je lidský subjekt „redukován na pouhý „matematický bod“ a uchován pouze v modu Boží vzpomínky“ (234). Zase to mohou být platné námitky, ale protože „zpředměňující představy“ Bible „mohou sloužit nanejvýš jako metafory, které nám pomáhají částečně přiblížit tajemství posmrtného setkání člověka s Bohem“ (139), nelze tu bez dalšího dělat žádné závěry. Bez dostatečného biblického zajištění jsou pak autorovy postuláty, že „posmrtné dovršení“ je „již jen prosakováním definitivního a nezvratného rozhodnutí *pro* Boha do všech vrstev a hlubin lidské existence“ (143) nebo že „člověk i po smrti musí *svobodně* přitakat, tedy přijmout Boží dílo, které se na něm odehrává, za své“ (160).

Vedle pokusu vystavit biblický realismus kritice rozšířením diskursu o nesmrtelnosti tak, aby zahrnul i jiné perspektivy a jiná východiska, chybí vyrovnání se koncepcemi pravoslavné provenience – především s myšlenkou *theosis*.

I při těchto výhradách (či spíš poznámkách na okraj), pokládám práci za vynikající přínos jak k dogmatice, tak k ekumenické teologii, a navrhuji nejvyšší ohodnocení.

Petr Macek
katedra systematické teologie
UK ETF

